

Контрастивен анализ на контактуващи фонологични системи с оглед създаване софтуерен продукт за формиране на речев слух

Десислава Баева, Димитрина Игнатова - Цонева

Abstract: Contrastive Analysis of Contacting Phonological Systems with Respect to the Creation of a Software Product for the Development of Phonemic Awareness: *The current research provides a comparison between the consonant systems of modern Bulgarian and modern Turkish and an analysis of the phonetic and phonological mistakes in the oral and written production of Turkish students acquiring Bulgarian at elementary level. Contrastive analysis allows for the prediction of the difficulties that the learners would face; helps to determine the path and ways for remedial work; serves as a guide for the selection of the learning material which will be used as a basis for the creation of a software product for the development of L2 learners' language awareness.*

Key words: *phonemic awareness, contemporary foreign language, teaching resources, methods for selection of language material, Bulgarian as foreign language.*

Устойчивите грешки, които изучаващите чужд език допускат в своята реч през различните степени на обучение, се намират в пряка зависимост с особеностите на майчиния им език. Това е в резултат на фонологичността на речевия слух при възприемането на "неродна" реч. Звуковете на чуждия език получават у учещия неправилна фонологична интерпретация, тъй като се пропускат през "фонологичното сито" на родния им език. *Интерференцията* е такова психическо явление, при което вече добре оформените стари навици пречат при процеса на изграждане нови. Това явление се определя от законите на затормозяването и ирадиацията на нервните процеси. Под *езикова интерференция* се разбира проникване на фонетични, граматични и лексикални елементи на родния език в изучавания.

Фонологичното възприятие на носителя на даден език се старее да приравни фонемите на майчиния език с фонемите на другия език; да отсее при възприемането тези признаци, които се явяват недиференциални в системата на новия език. Например, слушайки българска реч, турците не разграничават: *искрило* от *скрило*, *пир* от *при*, *мени* от *мене* и др.

Изясняването на същността и спецификата на родноезиковата интерференция става чрез използване на два метода: контрастивен анализ – за определяне потенциалната интерференция, и анализ на грешките – за отчитане на реализираната родноезикова интерференция.

Предмет на настоящото изследване е съпоставяне консонантната система на българския книжовен език с консонантната система на съвременния турски език и анализирани допусканияте фонетико-фонологични грешки, констатирани в говорната и писмената реч на турските студенти в начален етап на обучение по български език.

Контрастивният анализ позволява да се прогнозира типичните трудности за изучаващите езика; подпомага да се определи пътят и начините за преодоляване грешките; служи като ориентир при подбора на учебния материал за създаване софтуерен продукт за развитие на речев слух у чуждестранните учещи се.

Осмислянето на словостроителната и смислоразличителната функция на "неродните фонемите" води до по-ефективно формиране на фонематичния слух, което от своя страна се отразява благоприятно върху усвояването на четирите вида речева дейност: аудирание, говорене, четене, писане.

Осъзнаването на произносителните сходства и различия на родния и изучавания език развива фонетичните умения у учащите се и им дава възможност да контролират и коригират собственото си произношение.

Въз основа на проучена лингвистична литература предварително се налага да бъдат уточнени някои изходни понятия, имащи отношение към разглеждания проблем:

1. Когато се говори за **български език** се има предвид съвременния книжовен български език.

2. Когато се споменава **турски език**, става дума за съвременния литературен турски език, който се говори в Република Турция и в чиято основа е цариградското наречие.

3. Значението на словосъчетанията: *роден език, втори език, чужд език* (независимо, че има разминавания в научното мислене) в настоящата разработка се приемат със следната семантика: "Роден се явява този език, който даден човек или колектив от хора най-свободно използва във всички случаи на живота си, с помощта на който (и това е най-показателно) най-често и леко изразява своите мисли с различни съдържания, т. е. на който той обикновено мисли. Всъщност роден език е езикът, който се говори в домашна среда. [Шубин 1991] За развитието на родния език руският психолог Виготски пише: "Детето никога не започва усвояването на родния език с изучаване на азбуката, с четене и писане, със съзнателно и преднамерено построяване на фразата, със словесно определяне на думата, с изучаване на граматиката, а всичко това стои в началото на усвояването на чуждия език. Детето усвоява родния език неосъзнато и непреднамерено; а чуждия – започвайки с осъзнаването на преднамереността..." [Виготски 1986 : 75].

Ако приемем определението на Тобе Кангас [Кангас 1991 : 23], че "майчиният език е езикът, на който се мисли, на който се говори, на който се сънува", то ние унифицираме понятията *майчин, матерен, роден* или *домашен език*.

Усвояването на втори език започва със съзнателно и преднамерено овладяване на неговия фонетичен, лексикален и граматичен строеж.

Изучаването на чужд език започва значително по-късно в училище.

Според традиционното схващане [Грамматика 1982 : 110] консонантната система на българския език е от 39 фонеме, но в настоящото изследване приемаме новите постановки, че **в българския език има 6 гласни и 22 съгласни фонеме или заедно 28 фонеме** [Баева и др. 2010; Манголд 1998]. В турски език има 8 гласни и 21 съгласни (Вж. таблица 1 и таблица 2).

Таблица 1. Сравнителна таблица на гласните фонеме

СИСТЕМА НА ГЛАСНИТЕ ПОД УДАРЕНИЕ				
Степен на стеснение	Място на учленение			
	предни		задни	
	(високи)	(средни)	(ниски)	
тесни	И і	Ъ І	У u ù	
широки	Е е	А а	О о ö	
	нелабиални		лабиални	
	Л а б и а л н о с т			

Забележка: главните букви на кирилица се отнасят за звуковете в българския език, а буквите на латиница (в bold) са за вокалите в съвременния турски език.

Таблица 2. Сравнителна таблица на съгласните фонemi

По място на учленение По начин на учленение	В българския език	В турски език
Преградни	б п д т	b p d t
	г к	g к ğ
Проходни	в ф з с ж ш х	v f z s ş j h
	дз ц дж ч	ç c
Сонорни	л м н р й	l m n r y

В турски език гласните се разделят на три групи:

I . По учленително място:

Твърди гласни : [а | о | у]

Меки гласни: [е | и | ö | û]

II. По признака отвореност – затвореност гласните са:

широки гласни [а е о ö]

тесни гласни [| и | у | û]

III. По участие на устните: незакръглени гласни [а е | и]

закръглени гласни [о ö у û].

В действителност турските гласни се изговарят почти както съответните гласни в български език. Изключение правят гласните [ö û] [Гълъбов 1999: 11].

С изключение на [ğ] всички други турски консонанти имат почти съответен звук в български език и се изговарят както съответните български съгласни [Гълъбов 1999: 15].

Корелацията по звучност – беззвучност в българския език е старо и твърдо установено явление с абсолютен характер. Двадесет и осемте съгласни фонemi са групирани в 14 бинарни опозиции, които се различават само с наличието или липсата на признака звучност – беззвучност. Такива опозиции също има в съвременния турски език.

За развитието на фонетичния слух трудност предизвиква [x]. Малко са турските думи с този консонант. Той се среща по-често в думи от арабски произход и този вокал е по-различен от българския. Звукът [h] е фарингален и се произнася по-леко, не така отчетливо, както в българския книжовен език.

Очаква се най-голяма трудност да създава звукът [ц], който липсва в книжовния турски език.

Контрастивният анализ на фонемните системи на двата езика очертава качествените им разлики и мотивира целесъобразността на практическа приложимост на теоретичните изводи, тъй като посочените по-горе трудности са предполагаеми (потенциални). Само анализът на грешките и експерименталната проверка могат да докажат дали тези явления представляват реална практическа трудност.

След конкретизиране на проблемните фонемни и фонемни опозиции вниманието в настоящото изследване е насочено към отделяне и систематизиране на грешките в междинния български език на чуждестранните студенти от Турция; до изясняване дали има положителен пренос от майчиния в изучавания (български) език; до установяване на проблема доколко частичното сходство на фонемни в съпоставяните системи се отразява (положително или отрицателно) при развитие на речевия им слух.

Работният корпус, на който се базира изследването, включва общо 1875 – фиша с фонетико-фонологични грешки от устната и писмената реч на турските студенти от подготвителния курс. Произносителните и правописните грешки на съгласни фонемни – последици от родноезиковата интерференция, са следните:

1. Смесване на [ц] със [с]:

“сареvisa” вм. царевича
“ръсе” вм. ръце

“гъсениса” вм. гъсеница
“светя” вм. цветя

“лисе” вм. Лице
“диса” вм. Деца
“сарят” вм. царят
„медисина”, „медиитсина”,
„медитсина” вм. медицина
„Туртсия”, „Турсия” вм. Турция
„сент’ра” вм. центъра

“принса” вм. принца
“ветрес” вм. ветрец
“танс” вм. танц
«Гърсия», «Грътсия» вм. Гърция
«лекси», «лексии» вм. лекции,
«питси» вм. пици, «прозоретса»
вм. прозореца

2. Грешки при употреба на [с] , [ш] , [ч] [ж] , :

«пичеме» вм. пишем, “Шашо” вм. Сашо, “Шиша” вм. Сиса,
«домачната работа» вм. домашната работа, «среждат» вм. срещат,
«бележник» вм. бележник, «ветника» вм. вестника, «расхошдат» вм.
разхождат

3. Грешки при употребата на [х]

“тейник” вм. техник, “фърчила” вм. хвърчила,
“пuffedкав” вм. пухкав, “стиготворение” вм. стихотворение,
“ляб” вм. Хляб, „тула” вм. тухла, “ладно” вм. хладно
„расховорят” вм. разговарят.

4. Други нарушения на българските правоговорни и правописни норми:

- вмятане на звукове:

«сърещат» вм. срещат», «сърادا» вм. сряда
“старани” вм. страни, “хавана” вм. хвана,
“колонче” вм. клонче, “измия” вм. змия,
“испи” вм. спи, “питички” вм. птички,
“геледа” вм. гледа, “булуза” вм. блуза,

“сланина” *вм. слана*, “шкафа” *вм. шкафа*,
“истрах” *вм. страх*.

- изпадане на звукове:

«тексове» *вм. текстове*, “фърга” *вм. хвърля*, «секи ден» *вм. всеки ден*,
“имкал” *вм. химикал*, “пантлони” *вм. панталони*,
“стрия” *вм. изтрия*, “фстъци” *вм. фъстъци*, «сентра» *вм. центъра*,
«Германия» *вм. Германия*, «Софискя» , «Софиския» *вм. Софийския*,
«Испания» *вм. Испания*, «сбота» *вм. събота*, «новя» *вм. новия*, «хляда»
вм. хиляда

Съществуват и други фонетико-фонологични грешки, но техният брой е минимален и затова те не са отразени, тъй като коефициентът им на повтораемост е под 10 %. Това са грешки от рода на: «сентера» *вм. центъра*, «неузуз» *вм. наизуст*, «шетвартак» *вм. четвъртък и др.*

За да се изяснят въпросите доколко има положителен пренос от родния (майчиния) език в изучавания (българския) език и доколко частичното сходство на фонемите в съпоставяните езици се отразява положително или отрицателно при развитие на речевия слух у учащите се, би подпомогнало и следното групиране на консонантния фонемнен инвентар в българския и в турския език.

Първа група: **Много сходни фонемни:** [б, п, д, т, г, к, в, ф, з, с, л, м, н, р, й]

Втора група: **Частично сходни фонемни :** х

Трета група: **Фонемни, отсъстващи от родния език:** ж, ш, ц, дз, дж.

Практиката показва, че най-леки за усвояване се явяват фонемите от първата група. В методическата литература [Теоретически основи 1991] се налага мнението, че известна трудност се явява при фонемите от втората група, тъй като в сходните фонемни черти различията са трудноуловими и обясними. Най-чести са грешките с липсващите в майчиния език фонемни и фонемни опозиции.

Когато се сравнят лингвистичните изследвания на контактуващи фонологични системи на езици от флективния тип [Баева, Цонева 2010] и от аглутиниращия тип, очертават се сродни трудности. Това от своя страна предполага, че разработваните софтуерни продукти за развитие на речевия слух за възприемане на българските фонемни за арабите биха били подходящи и полезни и за турските учащи се.

ЛИТЕРАТУРА:

Баева и др. 2010: Баева, Д., Д. Цонева, Цв. Харакчийска. Позиции за реализация на вокалите и консонантите в съвременния български език с оглед компютърно моделиране на реч. Русенски университет, 2010.

Баева, Цонева 2010: Баева, Д., Д. Цонева. Опит за лингвистично съпоставяне на контактуващи фонологични системи на езици от флективния тип. // Научни трудове на Русенския университет, 2010, т.49, серия 6.3, с. 18 – 22.

Бижков 1990: Бижков, Г. Теория и методика на дидактическите текстове. С., Просвета, 1990.

Виготски 1986: Виготский Л.С. Мышление и речь. – В: *Избранные педагогические исследования*. М., 1986.

Граматика 1982: Граматика на съвременния български книжовен език. Том I. Фонетика, БАН, С., 1982.

Гълъбов 1999: Гълъбов, Д.Г. Турска граматика. Изд. «Наука и изкуство», С. 1949.

Люцканов 1981: Люцканов, А. Лингвистични основи и методически проблеми на интерференцията при изучаване на руски език от славяните. С., 1981.

Манголд 1988: Манголд, М. Увод в езиковедението с оглед на българския език. СУ „Климент Охридски“, 1988.

Теоретические основы 1991: Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе (под ред. А.Д. Климентенко, А. А. Миролюбова), М., 1991.

Шубин 1991: Шубин, Э.П. Позитивные и негативные аспекты влияния первого языка на овладение вторым на разных уровнях языковой системы. Иностранные языки. 1991, кн. 5, с. 27 – 31.

Цонева 2002: Цонева, Д.Игн.Развитие на речевия слух. Русенски университет, 2002.

Кангас 1991: Kangas, T. S. Bilingvizam. Beograd, 1991.

За контакти:

Проф. д-р Димитрина Игнатова Цонева, катедра *Български език, литература и изкуство*, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: dtzoneva@uni-ruse.bg

Ас. Десислава Баева, катедра *Информатика и информационни системи*, Русенски университет „А.Кънчев“, e-mail: dbaeva@ami.uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.